

Netektį šeimoje patyrusių pradinių klasių mokinių statusas klasėje kaip jų socializacijos veiksnys

Tomas Butvilas

Edukologijos doktorantas
 Šiaulių universiteto Edukologijos katedros asistentas
 P. Višinskio g. 25, LT-76285 Šiauliai
 Tel. (8 41) 59 57 46
 El. paštas: tomasvilas@yahoo.com

Straipsnyje nagrinėjama pradinių klasių mokinių, patyrusių netektį šeimoje (tėvų skyrybas, jų nedarbą ir išvykimą dirbti svetur, vieno iš jų mirtį, senelių mirtį), statusas klasėje. Remiantis empiriniais duomenimis mėginama palyginti netektį patyrusių ir jos nepatyrusių pradinių klasių mokinių statusą klasėje bei atskleisti netektį patyrusių vaikų požiūrį į savo statusą. Būtent vaiko požiūris į savo statusą ir tai, koks jo tikrasis statusas klasėje, turi didelę įtaką šio amžiaus vaikų (ypač šeimoje patyrusių netektį) socializacijai.

Įvadas

Socializacija vyksta tam tikrame sociume arba žmonių grupėje. Todėl grupė (vaiko šeima, mokyklos klasė, kiemo draugai) yra vienas iš pagrindinių vaiko socializacijos kintamųjų, kurio neatsiejami elementai, anot R. Brown (2001), – žmonės ir jų socialinė padėtis, tarpusavio bendravimas, turimas statusas, atliekami vaidmenys ir kt., vienaip ar kitaip veikiantys socializaciją vaikystėje. A. Juodaitytė (2002, 2003), V. Aramavičiūtė ir E. Martišauskienė (2004) bei kiti tyrėjai, nagrinėjantys individo socializaciją, taip pat pažymi socialinio statuso ir socialinių vaidmenų įtaką šiame procese. Pabrėžiama, kad socializuodamasis vaikas kartu siekia internalizuoti tam tikras sociokultūrinės vertybes tos grupės, kuriai save priskiria. Tačiau patirta ir išgyvenama netek-

tis šeimoje dažnai apsunkina vertybių perėmimą bei regresiniu atžvilgiu keičia jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesį ir jų santykius su bendraamžiais (Kairienė, 2002; Hilliard, 2001; Perry, 2000 ir kt.). Tokiems vaikams, anot psichologo A. Juodraičio (2004), dažnai kyla net ir vidinės adaptacijos problemų; jie labiau nei kiti linksta perimti antivertybes ir prisiimti visuomeniškai atgrasius ar net kriminalinius socialinius vaidmenis, siekdami save identifikuoti su įvairiomis subkultūromis, antisuomeniniu būdu mėgina kompensuoti turimą žemą statusą tarp bendraamžių klasėje.

Augant vaikui, daugėja ir jo socializaciją lemiančių veiksnių, ypač jam pradėjus lankyti mokyklą, kai susidaro daugiau galimybių vertybėms internalizuoti ir bendravimo poreikiui patenkinti. Būtent bendravimo poreikis lemia statuso klasėje lygį (Barkauskaitė, 1979, 2001

ir kt.). Tenkindamas bendravimo poreikį, vaikas gali pajusti savo vertę, suprasti, palyginti ir įvertinti save ir kitus, taip pat – atitinkamai modeliuoti savo elgesį, perimdamas tas socialines vertybes, kurios yra toleruojamos konkrečioje visuomenėje ar artimiausioje grupėje – klasėje. Bendraujant galima greičiau pajusti klasės klimatą, suvokti jos lūkesčius, keliamus tikslus ir kuriamas normas. Taip savo ruožtu sudaromos palankios sąlygos plėtotis teigiamoms vaiko asmenybės savybėms, palankiai vertinant save tarp bendraamžių ir turint aukštą statusą.

Kita vertus, tyrimai (O'Neil, Welsh, Parke ir kt., 1997) rodo, kad vaikų (ypač netektį šeimoje patyrusių) atstūmimas darželyje, o vėliau ir mokykloje, dažnai sukelia jų nepažangumą, nepalankų požiūrį į save, žemą statusą klasėje ir visas su tuo susijusias asmenybės bei elgesio problemas (pagal Pileckaitė-Markovienė, 2004). Tačiau, atvirkščiai, stabilūs socialiniai santykiai apsaugo vaikus nuo ankstyvų mokymosi sunkumų, įtvirtina socialaus elgesio būdus, sudaro tinkamas sąlygas teigiamam požiūriui į save bei palankiam statusui klasėje turėti. Panašios nuomonės apie bendraamžių grupės įtaką šiame amžiuje yra ir A. Petrulytė (2003). Jos manymu, vienas svarbiausių uždavinių šiame vaikų amžiaus tarpsnyje yra tapti bendraamžių grupės nariu.

Vadinasi, turimas žemas statusas tarp bendraamžių apsunkina vaiko socializaciją, nes šis ima manyti, kad aplinkiniai jį neigiamai vertina. Teigiama, kad tokių vaikų požiūris į save kitų atžvilgiu yra kiek neigiamesnis nei tų, kurie turi aukštą statusą klasėje. Taip pat svarbu pažymėti, kad būtent netektį patyrę vaikai yra uždaresni, nelinkę bendrauti ir vengia bendros veiklos su klasės draugais (Goldman, 2000 ir kt.). Toks izoliavimasis nuo aplinkinių lemia ir neigiamą

kitų vertinimą bei nepasitikėjimą kitais ir savimi (Indrašienė, 2004). Taigi, būdami uždaresni nei kiti vaikai, netektį patyrusieji turi mažiau galimybių parodyti save bei savo gebėjimus, o tai užkerta kelią bendraklasiams labiau juos pažinti ir įvertinti jų svarbą klasės gyvenime.

Todėl šio tyrimo **objektu** buvo pasirinkta netektį šeimoje patyrusių pradinį klasių mokinių statusas klasėje.

Tyrimo **tikslas** – ištirti šio amžiaus vaikų turimą statusą klasėje kaip jų socializacijos veiksnį.

Straipsnio **tiksłai**:

- Pateikti tyrimo duomenis apie netektį šeimoje patyrusių ir jos nepatyrusių (pradinį klasių) vaikų statusą klasėje.
- Atskleisti šių vaikų – patyrusių netektį ir jos nepatyrusių – požiūrio į savo statusą klasėje ypatumus.

Tyrimo **metodai**:

- *Sociometrinis testas*, skirtas nustatyti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų statusą klasėje. Šio testo klausimai orientuoti į draugų pasirinkimų skaičių, tuo nusakant konkretaus tiriamojo turimą statusą klasėje. Buvo siekiama nustatyti, kaip dažnai vienas ar kitas tiriamasis yra pasirenkamas savo bendraklasių, ruošiantis įvairioms mokyklinėms šventėms bei renkantis kitas veiklos sritis.
- *Požiūrio į savo statusą klasėje aprašas* (pagal Helmreich ir Strapp, 1974), padėjęs ištirti pradinį klasių mokinių, patyrusių netektį šeimoje, požiūrį į savo statusą. Požiūrio vertinimo kriterijumi laikytas požiūrio į statusą palankumas, apie kurį buvo sprendžiama iš šių rodiklių: iš to, ar tiriamasis jaučia, kad jis yra mėgstamas vaikų; klasėje jis gali pasikalbėti su daugeliu vaikų; nėra stumdomas ar mušamas; iš jo nesityčiojama ir pan., tuomet tai laikyta palankiu požiūriu į savo statusą klasėje, ir atvirkščiai.

1 lentelė. Pradinių klasių mokinių statusas klasėje (proc.)

Veiklos pasirinkimai	Patyrusieji netektį šeimoje N = 197			Nepatyrusieji netekties šeimoje N = 66		
	žemas	vidutinis	aukštas	žemas	vidutinis	aukštas
Sveikinimas artėjančių švenčių proga $\chi^2 = 49,03, p < 0,02$	54,5	28,8	16,7	51,2	32,4	10,6
Pagalbos prašymas $\chi^2 = 37,17, p < 0,2$	77,2	12,1	10,6	59,8	25,8	8,5
Ruošimasis naujamečiam karnavalui $\chi^2 = 52,87, p < 0,01$	50,0	31,8	18,2	53,8	28,9	11,6
Įsitraukimas į kurio nors būrelio veiklą $\chi^2 = 32,78, p < 0,4$	56,1	31,8	12,2	57,7	26,3	13,6
Suolo draugo pasirinkimas $\chi^2 = 20,93, p < 0,9$	53,1	34,8	12,1	51,1	32,9	10,1

Tyrimas atliktas 2003 m. spalio – 2004 m. vasario mėnesiais. Jo metu apklausti Šiaulių miesto mokyklų I–IV klasių 263 mokiniai, iš kurių 94 mergaitės ir 103 berniukai nurodė išgyvenantys įvairias artimųjų netektis šeimoje (tėvų nedarbą arba jų išvykimą dirbti svetur, skyrybas, senelių mirtį bei tėvo ar motinos mirtį).

1. Netektį patyrusių pradinių klasių mokinių statuso klasėje ypatumai

M. Barkauskaitė (1979, 2001) teigia, kad statusas – tai pasirinkimų pagal tam tikrus kriterijus įvairioms veiklos sritims skaičius, kuris tenka mokiniui. Kitaip tariant, statusas suprantamas kaip tam tikra padėtis santykių sistemoje, kurią klasėje turi kiekvienas mokinys pagal tai, kaip jį vertina kiti bendraklasiai, rinkdamiesi jį įvairiai veiklai.

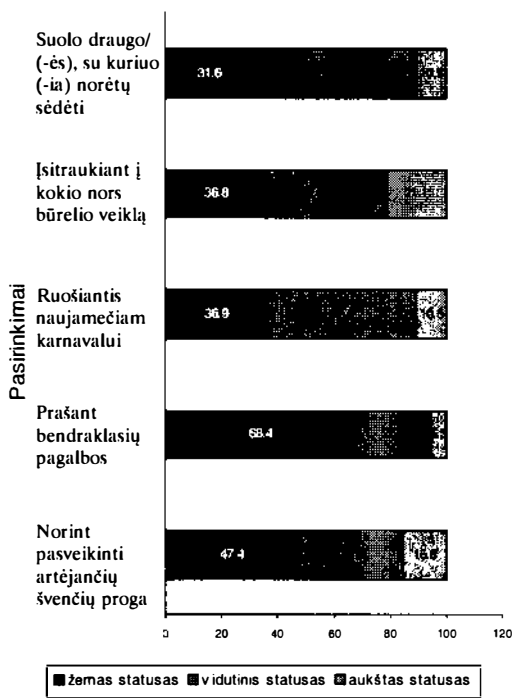
Atliekant tyrimą statusas buvo nustatomas, tiriant vaiko pasirinkimą įvairiai veiklai (*ruošiantis naujamečiam karnavalui, sveikinant artėjančių švenčių proga*) arba nustatant jo pasirinkimą veikiant – *dalyvaujant kurio nors būrelio veikloje, renkantis suolo draugą, su kuriuo norėtų kartu sėdėti, bei kreipiantis į bendraklasius*

pagalbos. Taigi, siekiant atskleisti netektį patyrusių pradinių klasių vaikų statuso klasėje ypatumus, buvo vertinama, kaip dažnai jie yra pasirenkami savo bendraklasių skirtingai veiklai, taip nustatant jų turimą statusą klasėje (Barkauskaitė, 1979; Tidikis, 2003).

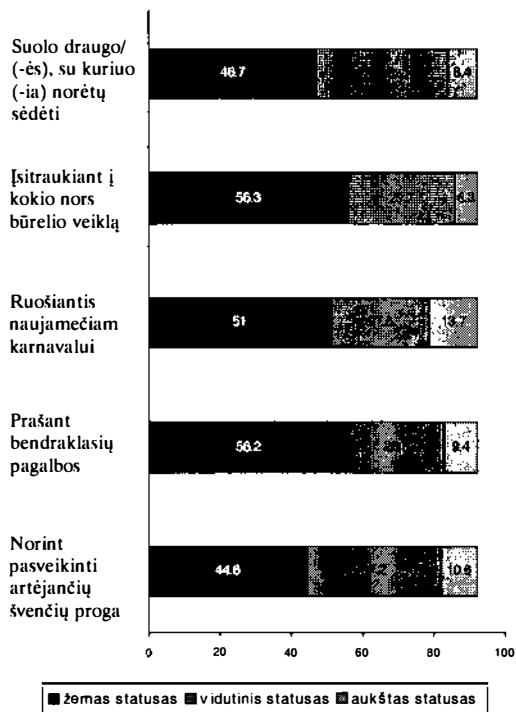
Susumavus labai žemą ir žemą statusą bei labai aukštą ir aukštą statusą, nes šiuo atveju labai žemas ir labai aukštas statusas pagal nedidelį dažnių pasiskirstymą nelaikyti reikšmingais, buvo gauti tokie rezultatai (1 lentelė).

Duomenys parodė, kad daugiau nei pusė tiek nepatyrusių netekties šeimoje vaikų, tiek jų patyrusiųjų turi žemą statusą klasėje. Ryškesnis skirtumas pastebėtas pasirinkimo srityje, kai kreipiamasi į bendraklasius pagalbos. Būtent šioje pasirinkimo srityje kur kas daugiau yra netektį šeimoje patyrusių vaikų, turinčių žemesnį statusą (17,4 proc.). Vadinausi, tokie vaikai tiriamųjų imtyje nėra dažnai pasirenkami kaip galintys vienaip ar kitaip padėti kitiems.

Tačiau daugiau nei pusė netekties nepatyrusių mokinių taip pat turi žemą statusą, nes nebuvo pasirinkti kaip norimi bendraklasiai, kuriuos norėtųsi pasveikinti artėjančių šven-

1 pav. Netekties šeimoje nepatyrusių mergaičių statusas klasėje (N = 19)

2 pav. Netekčių šeimoje patyrusių mergaičių statusas klasėje (N = 94)

čių proga. Nors gautas statistiškai reikšmingas skirtumas rodo, kad kiek žemesnį statusą, sveikinant draugus artėjančių švenčių proga, turi netekčių patyrę mokiniai. Kita vertus, pastarieji tiriamieji kiek lenkia (beveik 6 proc.) savo bendraklasius, nepatyrusius netekties, savo aukštesniu statusu. Tai savo ruožtu rodo, kad ne visi netekčių šeimoje patyrę vaikai yra mažiau pasirenkami norint juos pasveikinti artėjančių švenčių proga. Panašūs duomenys gauti kalbant ir apie ruošimąsi naujamečiam karnavalui, nors statistiškai reikšmingas skirtumas leidžia teigti, kad šiuo atžvilgiu kiek aukštesnį statusą turi netekčių šeimoje patyrę nei jos nepatyrę mokiniai. Būtent beveik 7 proc. daugiau netekčių patyrusiųjų šioje veikloje turi aukštą statusą.

Todėl remiantis įvairiomis teorijomis ir šio tyrimo duomenimis galima teigti, kad netekties patyrimas šeimoje turi neigiamą įtaką šio amžiaus mokinių statusui klasėje, ypač turint omenyje bendraamžių pagalbos prašymą bei ruošimąsi artėjančioms šventėms mokykloje. Nors, kaip matyti, netekčių patyrę mokiniai renkantys tam tikrą veiklą turi ir aukštą statusą bei lenkia netekties nepatyrusius vaikus. Vadinausi, tyrimo duomenys rodo, kad patirta netektis šeimoje nebūtinai turi vien neigiamą įtaką šių tiriamųjų statusui klasėje.

Apie nevienodą mokinių socialinį statusą klasėje bei žemo statuso mokinius rašo N. Radina (1999). Ji nustatė, kad žemą statusą klasėje gali neigiamai veikti ir patirta netektis šeimoje, o tai turi įtakos vaiko neigiamam savęs

vertinimui bei adaptacijos mokykloje sėkmei. Todėl tiek netektį šeimoje patyrę vaikai, o ir jos nepatyrę arba turi žemą statusą, nes jie nėra linę bendrauti su bendraamžiais ir yra agresyvūs, arba turi aukštą statusą, nes klasėje yra sudaroma globojanti ir saugi aplinka, kai šiems vaikams (ypač netektį patyrusiems) leidžiama parodyti savo sugebėjimus, atvirai dalytis savo išgyvenimais (Goldman, 2000).

Interpretuojant tyrimo duomenis, taip pat buvo mėginta išsiaiškinti šio amžiaus vaikų statuso klasėje ypatumus *lyties* požiūriu. Susumavus labai žemą ir žemą statusą bei labai aukštą ir aukštą statusą, gauti šie rezultatai (1 ir 2 pav.).

Nors statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyties ir turimo statuso nebuvo nustatyta, tačiau atlikus skirstinių analizę ir palyginus duomenis pagal pasirinkimus veiklai ir veikiant išaiškėjo, kad daugiau *mergaičių*, patyrusių netektį šeimoje, nei jos nepatyrusių, turi žemą statusą klasėje. Tačiau pastebėta, kad beveik du trečdaliai netekties šeimoje nepatyrusių mergaičių nebuvo pasirinktos prašant pagalbos. Tai rodo jų turimą žemesnį statusą šioje srityje nei patyrusių netektį šeimoje bendraklasių. O netektį patyrusių tokių mergaičių yra kiek mažiau (12,2 proc.). Todėl nustatyta, kad bendraamžės dažniau kreipiasi pagalbos į netektį šeimoje patyrusias mergaites nei į tas, kurios netekties šeimoje nėra patyrusios ($\chi^2 = 25,77$ p < 0,01). Tai iš dalies patvirtina D. McKissock (1998) tyrimų duomenys, atskleidžiantys, kad netektį patyrusios mergaitės sugeba išreikšti didesnę rūpestį kitais bei gailėstį. Šis faktas buvo nustatytas ir (2004 m. atliktame) diagnostiniame tyrime, kur netektį patyrusios mergaitės kiek dažniau už kitas savo bendraamžes dalijasi su kitais ir pasakoja apie save. Todėl teigtina, kad tarp tokių mergaičių esama daugiau elgesio lygmeniu in-

ternalizavusių atvirumo vertybę¹. Vadinasi, netektį šeimoje patyrusios mergaitės yra atviresnės ir dažniau nei kiti vaikai išsako tai, ką jaučia, bei pastebi kitų nesėkmes.

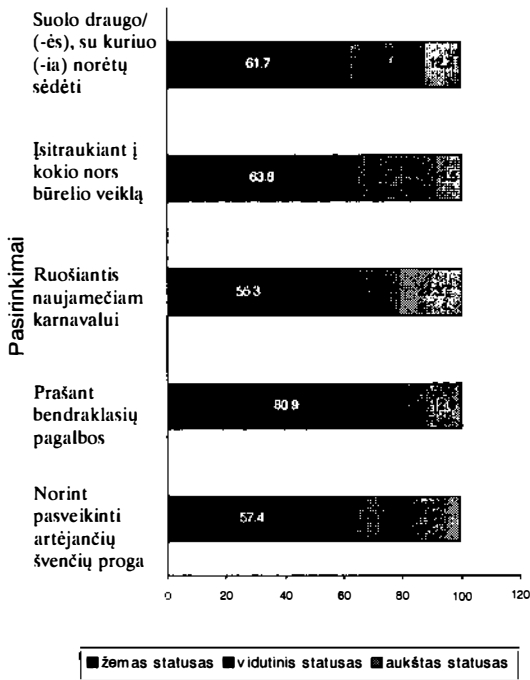
Kita vertus, 15 proc. daugiau netektį šeimoje patyrusių mergaičių nei jos nepatyrusių turi žemą statusą pasirenkant suolo draugą ir beveik tiek pat – norint dalyvauti kuriame nors užklasiname būrelyje. Vadinasi, netektį patyrusios mergaitės yra rečiau pasirenkamos kitų bendraklasių kaip pageidautinos suolo draugės, taip pat užklasinėje veikloje su šiomis mergaitėmis norima būti rečiau. Tai patvirtino ir pradinį klasių mokinių bei mokytojų stebėjimas pamokų ir užklasinės veiklos metu. Paaiškėjo, jog netektį patyrusios mergaitės dažniau sėdi vienos mokykliniame suole ir su jomis mažiau bendrauja kiti mokiniai.

Taigi galima manyti, kad tam tikrose pasirinkimų srityse patirta netektis šeimoje turi labiau neigiamą įtaką mergaičių statusui klasėje, tačiau, kita vertus, yra veiklos sričių, kuriose šios mergaitės yra dažniau pasirenkamos savo bendraklasių, nei tos mergaitės, kurios nėra patyrusios netekties.

Palygintas ir *berniukų* – tiek patyrusių, tiek ir nepatyrusių netektį šeimoje – statusas klasėje. Susumavus labai žemą ir žemą statusą bei labai aukštą ir aukštą statusą, buvo gauti tokie rezultatai (3 ir 4 pav.).

Kitai nei interpretuojant mergaičių duomenis, netektį patyrusių ir jos nepatyrusių *berniukų* bei jų turimo statuso klasėje buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai, rodantys kiek žemesnį apskritai visų berniukų statusą minėtose pasirinkimų srityse ($\chi^2 =$ nuo

¹ Plačiau apie tai: T. Butvilas. Šeimoje patirtos netekties poveikis pradinį klasių mokinių elgesiui ir emociniams išgyvenimams // Jaunųjų mokslininkų darbai. 2005, Nr. 3 (7). Šiauliai: ŠU leidykla. P. 11–20.

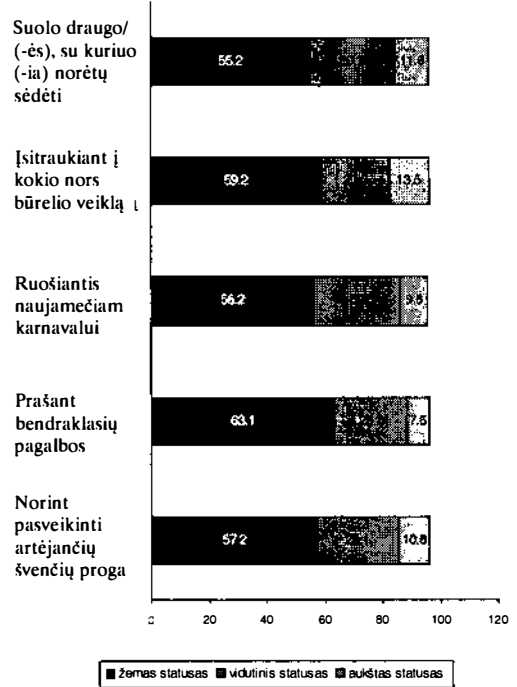

3 pav. *Netekties šeimoje nepatyrusių berniukų statusas klasėje (N = 47)*

48,41 p < 0,03 iki 86,95 p < 0,000), išskyrus vieną – suolo draugo pasirinkimą. Todėl tirtų jaunesniojo mokyklinio amžiaus berniukų statusas klasėje yra kur kas žemesnis negu to paties amžiaus mergaičių.

Gauti duomenys atskleidė, kad daugiau nei pusė netekčių šeimoje patyrusių, o ir jos nepatyrusių, berniukų turi žemą statusą klasėje. Tačiau kiek daugiau tokių statusą turinčių buvo tarp netekties nepatyrusių berniukų, ypač kai yra kalbama apie kreipimąsi pagalbos – kaip ir netekties nepatyrusios mergaitės, ir berniukai turi žemą statusą tarp klasės draugų šioje srityje. O 17 proc. tokių vaikų yra mažiau tarp netekčių patyrusių berniukų.

Taip pat buvo gauti mergaičių ir berniukų statuso klasėje skirtumai: netekčių patyrusios

4 pav. *Netekčių šeimoje patyrusių berniukų statusas klasėje (N = 103)*

mergaitės turi kiek aukštesnį statusą nei to paties likimo berniukai. Šie duomenys iš dalies sutampa ir su kitų autorių (Radina, 1999 ir kt.; pagal Pileckaitė-Markovienė, 2004) atliktais socialinio vaikų statuso klasėje priklausomybes nuo jų lyties tyrimais: berniukų ir mergaičių statusas klasėje ir už jos ribų yra skirtingas. Panašių rezultatų yra gavusi ir edukologė M. Barkauskaitė (1979), tyrusi jaunesnių paauglių statuso ypatumus: berniukai labiau negu mergaitės patiria prisitaikymo klasėje sunkumų, o aukšto statuso grupėje vyraavo mergaitės.

Vadinasi, šio amžiaus berniukai tiek patyrę netekčių šeimoje, tiek jos nepatyrę, labiau išsiskiria savo žemesniu statusu klasėje nei jų bendraamžės mergaitės.

2. Netektį patyrusių pradinių klasių mokinių požiūris į savo statusą klasėje

Kai kurių autorių (Pileckaitė-Markovienė, 2001b; Kuzmickas, 2001 ir kt.) teigimu, jaunesniųjų mokinių populiarumas tarp bendraamžių yra labiausiai susijęs su jų vidinės darnos komponentais – pasitikėjimu aplinka ir tos aplinkos reikalavimų priėmimu bei teigiamu savęs vertinimu. M. Barkauskaitė (1979, 2001), aptardama statuso klasėje veiksnius, tikina, kad vaiko statusui klasėje daro didelę įtaką ne tik reali jo padėtis tarpusavio santykių sistemoje, bet ir tai, kaip šį statusą vertina jis pats. Kitaip tariant, kokią statusą klasėje vaikas nori turėti, išsikrovoti, arba su koku susitaikyti. Be to, autorė pažymi, kad mokinys, turintis žemą statusą klasėje, susiformuoja ir neigiamą požiūrį tiek į save, tiek į mokymąsi, tiek į pažangumą, o tai neigiamai atsiliepia tolesniems jo ir aplinkinių santykiams.

Todėl šio tyrimo metu, panaudojant tiriamąjo požiūrio į savo statusą klasėje aprašą, buvo siekta iširti jaunesniojo mokyklinio amžiaus

vaikų požiūrį į savo statusą klasėje. *Vertinimo kriterijumi* pasirinkta požiūrio į savo statusą klasėje palankumas. Apie požiūrio *palankumą* buvo sprendžiama iš to, kaip tiriamieji vertino savo savijautą klasėje: jautėsi mėgstami, galintys pasikalbėti su daugeliu vaikų, laukiami kitų vaikų, būdami saugūs (kai iš jų nesityčiojama, jie yra nestumdomi ir nemušami), mėgstantys būti su bendraklasiais ir jausdami savo išskirtinumą (2 lentelė).

Atlikta analizė atskleidė kai kuriuos esamus skirtumus tarp skirtingas netektis šeimoje patyrusių ir jos nepatyrusių pradinių klasių mokinių *palankaus* požiūrio į savo statusą klasėje. Nustatyta, kad daugelis tiriamųjų (daugiau nei du trečdaliai) – tiek patyrusių artimųjų netektį, tiek jos nepatyrusiųjų jaučiasi mėgstami klasės vaikų. Daugiausia taip manančių yra tarp netekties šeimoje nepatyrusių (89,4 proc.) ir senelių mirtį patyrusių pradinių klasių vaikų (87,1 proc.). O daugiau tiriamųjų, patyrusių tėvų nedarbą, jų skyrybas, išvykimą dirbti svetur ir mirtį savo statusą klasėje vertina kiek nepa-

2 lentelė. Palankus pradinių klasių mokinių požiūris į savo statusą klasėje (proc.)

Požiūris į savo statusą klasėje	Jaučia, kad klasės vaikai jį mėgstą	Klasėje gali pasikalbėti su daugeliu vaikų	Kai būna smagu, tą gali pasakyti daugeliui vaikų	Kai būna liūdna, tą gali pasakyti daugeliui vaikų	Kai nebūna klasėje, daug kas jo/jos pasigenda	Iš jo/jos klasėje beveik niekada nesityčiojama	Klasėje yra tik kartais stumdomas (a) ar mušamas (a)	Būti su klasės vaikais jam/jai labai patinka	Mano, kad klasėje išsiskiria iš kitų vaikų
Netektys šeimoje									
Tėvų nedarbas arba jų išvykimas dirbti svetur (N = 72)	84,7	88,9	84,7	59,8	83,3	56,9	94,4	75,0	40,3
Tėvų skyrybos (N = 61)	83,6	83,6	80,3	49,2	83,6	55,7	88,5	75,4	54,1
Senelių mirtis (N = 31)	87,1	93,6	80,7	54,8	87,1	54,8	90,4	83,9	41,9
Tėvo ar motinos mirtis (N = 22)	81,8	86,3	86,4	63,7	77,2	54,5	86,4	77,3	45,5
Nepatirta netektis (N = 66)	89,4	81,8	86,4	50,0	87,9	59,1	97,0	84,8	42,4

lankiau: mano, kad nėra mėgstami kitų klasės vaikų ($p < 0,003$).

Įdomus gautų duomenų interpretacinis aspektas yra tas, kad beveik visi tiriamieji nurodė galintys pasikalbėti su daugeliu bendraamžių savo klasėje bei išsakyti jiems savo džiaugsmą ir taip išreikšti palankų požiūrį į savo statusą klasėje. Tačiau savo liūdesiu pasidalyti su daugeliu vaikų nurodė galintys tik kiek daugiau nei pusė skirtingas netektis šeimoje patyrusių ir jos nepatyrusių mokinių. Tai rodo, kad daugelis tyrime dalyvavusių jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų klasėje gali dalytis labiau teigiamais išgyvenimais negu neigiamais. Kita vertus, toks tiriamųjų pasiskirstymas, kai šie savo liūdesį gali išsakyti tik nedaugeliui bendraklasių, rodo ir jų pačių (ypač tėvų skyrybas ar senelių mirtį patyrusių vaikų) požiūrio lygį, t. y. ne taip linksmais išgyvenimais dalijamasi tik su artimiausiais draugais. Juolab šiuo požiūriu E. Kübler-Ross (1997), J. ir M. Johnson (1998) tyrimų įrodyta, kad netektį išgyvenusių vaikų požiūrio į savo statusą lygis yra kur kas aukštesnis nei jų vienmečių, nes tokie vaikai neigiamos patirties dėka yra įgiję kiek brandesnę požiūrį į tam tikrus reiškinius nei bendraklasiai, nepatyrę netekties šeimoje.

Mažiau palankus požiūris į savo statusą klasėje, kai manoma, kad bendraklasiai nepasigenda tiriamojo šio nesant mokykloje, nustatytas tėvo ar motinos mirtį patyrusių vaikų, taip pat tėvų skyrybas bei jų nedarbą patyrusių pradinėjų klasių mokinių. O senelių mirtį patyrusių ir netekties šeimoje nepatyrusių tiriamųjų požiūris į savo statusą klasėje šiuo aspektu yra kiek palankesnis nei šias netektis patyrusių bendraamžių. Galiausiai galima teigti, kad tie vaikai, kurie yra patyrę vieno iš tėvų mirtį, labiau jaučia, kad, kai nebūna klasėje, jų mažai kas pasigenda. Tai rodo, kad šių vaikų požiūris

į savo statusą klasėje šiuo aspektu yra kiek nepalankesnis nei kitų bendraamžių.

Nemažai tėvų skyrybas patyrusių vaikų nurodė nemėgstantys būti su kitais klasės vaikais (tokių tiriamųjų yra 10 proc. daugiau nei tarp kitas netektis šeimoje patyrusių vaikų, $p < 0,02$). Vadinasi, šią netektį patyrę vaikai yra uždaresni ir mažiau linkę būti su klasės draugais. Taip pat buvo nustatyta, kad kone 9 proc. daugiau tėvų skyrybas ir tėvo ar motinos mirtį patyrusių mokinių yra labiau fiziškai pažeidžiami nei netekties nepatyrę ar kitas netektis patyrę vaikai. M. Dovydaitytė (2001), tirianti tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumą bei jo įveikas, taip pat nurodo, kad tokie vaikai sunkiau įveikia bendraklasių agresyvų elgesį ir yra ne tik emociškai, bet ir fiziškai labiau pažeidžiami.

Kita vertus, buvo daugiau tėvų skyrybas patyrusių vaikų (apie 12 proc., palyginti su kitas netektis šeimoje patyrusiais mokiniais), nurodė, kad jie išsiskiria iš kitų bendraamžių. Tai sietina su jų kiek nepalankesniu požiūriu į savo statusą klasėje, nes šis išskirtinumas turi glaudžias sąsajas su jų nepalankiu požiūriu, kai iš jų klasėje kartais tyčiojama ($r = 0,22$). Taigi tėvų skyrybos yra ta netektis, kuri labiau neigiamai veikia šių vaikų nepalankų požiūrį į savo statusą klasėje nei kitų tiriamųjų.

Vadinasi, patirtos netektys šeimoje vienaip ar kitaip turi iš dalies labiau neigiamą įtaką tirtų pradinėjų klasių mokinių statusui klasėje. Tai savo ruožtu neigiamai atsiliepia šių vaikų socializacijai, nes, turėdami kiek žemesnę nei bendraamžiai statusą, jie sunkiau identifikuoja su socialiai priimtinais grupėmis. Taip yra apsunkinama vertybių internalizaciją elgesio lygmeniu.

Taigi gauti empiriniai duomenys leidžia daryti šias išvadas:

1. Patirta netektis šeimoje labiau neigiamai atsiliepia pradinėjų klasių vaikų statusui klasėje

je tam tikrose veiklos srityse (*kreipiantis pagalbos* arba *sveikinant artėjančių švenčių progą*), nors yra tokių veiklos sričių (*ruošimasis šventėms*), kur netektį šeimoje patyrę vaikai yra dažniau pasirenkami bendraklasių nei netekties nepatyrusieji, taigi turi aukštą statusą klasėje. Vadinasi, patirta netektis šeimoje nebūtinai turi vien neigiamą įtaką šių tiriamųjų statusui klasėje.

2. Netektį patyrusių, tiek jos nepatyrusių berniukų ir mergaičių statusas klasėje yra skirtingas: netektį šeimoje patyrusios mergaitės, daugiau nei tirti to paties likimo berniukai, išsiskiria savo aukštesniu statusu, ypač *kreipiantis į jas pagalbos*. Tas pats pasakytina ir apie netektį nepatyrusias mergaites, kurių yra daugiau nei berniukų, turinčių aukštą statusą klasėje (beveik visose išskirtose veiklos srityse). Tai rodo, kad tiek

netektį šeimoje patyrusios, tiek jos nepatyrusios mergaitės šiame tyrime turi aukštesnį statusą negu berniukai. Nors, kita vertus, daugiau netektį šeimoje patyrusių mergaičių nei jos nepatyrusių turi žemą statusą klasėje tokiose srityse: *renkantis suolo draugą* ir *dalyvaujant užklausinėje veikloje*.

3. Daugelis tirtų pradinėjų klasių mokinių nurodė palankų požiūrį į savo statusą klasėje, nes jaučiasi mėgstami savo bendraklasių. Tačiau tėvų nedarbą arba jų išvykimą dirbti svetur, jų skyrybas bei vieno iš jų mirtį patyrę vaikai į savo statusą žiūri kiek nepalankiau nei netekties šeimoje nepatyrę bendraklasiai, nes nesijaučia mėgstami klasės vaikų. Visa tai rodo, kad patirtos netektys iš dalies turi labiau neigiamą įtaką šių vaikų požiūriui į savo statusą klasėje. Tai savo ruožtu apsunkena ir tokių vaikų socializaciją.

LITERATŪRA

Aramavičiūtė V., Martišauskienė E. Ryškesni paauglių ir jaunuolių socializacijos ypatumai // Pedagogika. Nr. 70. Vilnius: VPU leidykla, 2004.

Barkauskaitė M. Mokinių tarpusavio santykiai. Kaunas: Šviesa, 1979.

Barkauskaitė M. Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Monografija. Vilnius: VPU leidykla, 2001.

Dovydaitienė M. Tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumas ir jo įveika. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2001.

Goldman L. Helping the Grieving Child in School // Phi Delta Kappa Fastbacks. 2000, Vol. 460.

Helmreich R., Strapp J. Short Forms of the Texas Social Behavior Inventory (TSBI), an objective measure of self-esteem // Bulletin of the Psychonomic Society. 1974, Vol. 4.

Hilliard R. E. The Effects of Music Therapy-Based Bereavement Groups on Mood and Behavior of Grieving Children. A Pilot Study // The Journal of Music Therapy. 2001, 38, Vol. 4.

Indrašienė V. Socialinio ugdymo technologijos. Vilnius: VPU leidykla, 2004.

Johnson M. J. Children Grieve, Too: Helping children cope with grief. A Centering Corporation Resource. Omaha. NE. 1998.

Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.

Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis-educacinis aspektas. Monografija. Šiauliai: ŠU leidykla, 2003.

Juodraitis A. Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika. Šiauliai: ŠU leidykla, 2004.

Kairienė B. Jaunuolių, patyrusių tėvų agresiją, psichosocialinė raida ir pedagoginės korekcijos galimybės. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas, 2002.

Kübler-Ross E. On children and death. USA: First Touchstone Edition, 1997.

Kuzmickas B. Laimė, asmenybė, vertybės. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

McKissock D. The grief of our children. Sydney: ABC Books, 1998.

Perry B. D. Children & Loss. Instructor. Vol. 6. New York, N.Y. 2001.

Petrulytė A. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Vilnius: Presvika, 2003.

Pileckaitė-Markovienė M. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleivių vidinės darnos ypatumai. Daktaro disertacija. Vilnius, 2001b.

Pileckaitė-Markovienė M. ir kt. Vystymosi psichologija vaikystėje. Vilnius: Enciklopedija, 2004.

Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

THE GRIEVING PRIMARY SCHOOL CHILDREN'S STATUS AS THE FACTOR OF THEIR SOCIALIZATION

Tomas Butvilas

Summary

Within this paper the primary school grieving children's status in the classroom is discussed, and revealed. It is important to stress that the experienced losses in the family for those students are mainly divorce, parents' unemployment, and death of the parent or grandparent. On the basis of empirical data the children's status and their view to it are compared. Scilicet children's view into their status and the real status' fact in the classroom are main factors for those students' (especially the grieving ones) socialization: it was stated that there are more grieving children with lower status in the classroom than those who have not experienced any loss in the family ($p < 0,002$). Although it depends on what kind of activity was chosen to do with these students, e.g. Children, who have experienced loss in the family, sometimes have a higher status than their classmates, because of their compassion, openness etc.

The differences between genders were found as well, i.e. both grieving and non-grieving boys have shown their lower status than the girls of the same age.

The other important reveal in this research is this, that most of the children have had pointed their positive view to the status in the classroom and feel comfortable about it. However, children who have experienced parents' unemployment, divorce, and the death of a loved one, receive their status more negative than the others, and also feel uncomfortable about it.

All that shows that experienced losses in the family in some ways have much negative influence for those students' status, and, as the consequence of this, it obviously refers to the negative view to the status. As the matter of fact, it aggravates such children's socialization in regard to value internalization, and self-identification with whom.

Įteikta 2006 02 25

Priimta 2006 05 15